

## КАТЕГОРІЯ «СОЦІАЛЬНА ЗРІЛІСТЬ»: ІСТОРИОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ

### CATEGORY "SOCIAL MATURITY": HISTORIOGRAPHIC ANALYSIS OF THE PROBLEM

*У статті здійснено історіографічний аналіз досліджень категорії «соціальна зрілість». Виокремлені ключові аспекти вивчення проблеми у сучасній теорії наукового знання. Як самостійний педагогічний феномен соціальна зрілість особистості починає вивчатися в розрізних дослідженнях останніх років. У багатьох із них визначаються лише загальні риси підходів до вивчення цього явища. Водночас з'явилися монографічні та дисертаційні дослідження, у яких термін «соціальна зрілість» використовується як самостійний предмет дослідження. Виходять вчені з того, що зрілість є важливим компонентом становлення особистості в суспільстві, віддзеркалює рівень розуміння особистістю свого місця в суспільстві, рівень відповідальності у ставленні до своїх обов'язків і вчинків. Подальшого розвитку набули аналіз і систематизація досліджень із цієї проблеми.*

**Ключові слова:** соціальна зрілість, соціально-професійна зрілість, історіографія, педагогічні дослідження.

*В статье осуществлен историографический анализ исследований категории «социальная зрелость». Выделены ключевые аспекты изучения проблем в современной теории научного знания. Как самостоятельный педагогический феномен социальная зрелость личности начинает изучаться в разрозненных исследованиях последних лет. Во многих из них определяются только общие черты подходов к изучению этого явления. Вместе с тем появились монографические и диссертационные исследования,*

*в которых термин «социальная зрелость» используется как самостоятельный предмет исследования. Выходят ученые из того, что зрелость является важным компонентом становления личности в обществе, отражает уровень понимания личностью своего места в обществе, уровень ответственности в отношении к своим обязанностям и поступкам. Дальнейшее развитие получили анализ и систематизация исследований по данной проблеме.*

**Ключевые слова:** социальная зрелость, социально-профессиональная зрелость, историография, педагогические исследования.

*The article deals with the historiographic analysis of research of the category "social maturity". The key aspects of studying problems in the modern theory of scientific knowledge have been emphasized. As an independent pedagogical phenomenon, the social maturity of a person is being studied in disparate researches of recent years. Many of them determine only the general features of approaches to studying this phenomenon. At the same time, monographs and dissertations have recently appeared, where the term "social maturity" is used as an independent subject of research. Scientists come from the fact that maturity is an important component of the formation of an individual in the society, it reflects the level of understanding of his personality in society, the level of responsibility in relation to his duties and actions. Further development on this problem has been analyzed and systematized.*

**Key words:** social maturity, social-professional maturity, historiography, pedagogical researches.

УДК 371.124

**Кошляк М.А.,**  
здобувач кафедри  
педагогіки та освітнього менеджменту  
Центральноукраїнського державного  
педагогічного університету  
імені Володимира Винниченка

#### Постановка проблеми у загальному вигляді.

Проблема формування соціально зрілої особистості має глибоке історичне коріння. Сьогодні до неї знову звертаються у зв'язку із впливом соціальних процесів на життєдіяльність людини, в т. ч. і дитини. Особистість навіть у ранньому дитячому віці піддається не тільки цілеспрямованому виховному впливу, а й впливам стрімко мінливого світу. Стає зрозумілим, що педагогічній науці необхідно не просто враховувати соціальні аспекти освіти особистості, але й зробити їх предметом спеціального наукового дослідження, втілюючи на практиці ідеї єдності особистісного та соціального становлення індивіда.

Витоки теоретичного обґрунтування соціального сенсу особистості сягають найдавнішої філософії, теології, історії, медицини та продовжують збагачуватися сучасними знаннями. У наукових дослідженнях соціальна зрілість визнається одним із сутнісних утворень особистості і пояснюється такими усталеними загальнонауковими категоріями, як буття, свідомість, діяльність,

середовище, культура. Глобальність проблеми і накопичення різноманітних методологічних ідей її тлумачення призводить до того, що вона починає активно поширюватися на всі діапазони спеціальних знань, знаходячи в них свій особливий прояв, специфічні способи збору й аналізу інформації. Дедалі очевиднішим стає суперечність і неоднозначність суті самого поняття «соціальна зрілість». Водночас у сучасній теорії наукового знання накопичені певні джерела осмислення сутності феномену «соціальна зрілість» і його значення.

Не залишається осторонь від загальної тенденції інноваційного усвідомлення проблеми розвитку соціальної особистості й педагогіка. Як галузь суспільного знання, вона з перших днів свого існування так чи інакше звертає увагу на соціальну сторону провідних об'єктів свого наукового дослідження – навчання і виховання. Власне перші філософсько-педагогічні дослідження присвячуються вирішенню глобальної суперечності: що є провідним – середовище чи виховання. Як теорії протиставлення «середовища» і «вихо-

вання», так і теорії їх взаємопроникнення відкривають ключові для педагогічної науки закони і закономірності: рушійні сили розвитку людини, вікові етапи освоєння навколишнього світу, індивідуальні особливості соціального пізнання, форми і методи розвитку суспільних відносин. У цьому ж контексті здійснюється розробка педагогічних теорій народності (К. Ушинський), педагогіки середовища (С. Шацький), соціокультурної ситуації розвитку (Л. Виготський), колективного виховання (А. Макаренко), громадського дитячого руху (Н. Крупська), соціального виховання (П. Блонський), теорії виховних систем і теорії виховного простору (Л. Новікова).

Саме як самостійний педагогічний феномен соціальна зрілість особистості постає в дослідженнях останніх років. Звичайно, поки що це розрізнені роботи, у яких визначаються лише загальні риси підходів до вивчення цього явища. Однак з'явилися монографічні дослідження, у яких термін «соціальна зрілість» не тільки виступає самостійним предметом аналізу, а й виноситься в назву монографій.

#### **Аналіз останніх досліджень і публікацій.**

Проблема соціальної зрілості перебуває в полі зору Я. Галети [1], Т. Комар[5], М. Лебедика [7], В. Радула [15], М. Школьної [17] та ін. Різні аспекти формування соціальної зрілості розглядалися у дисертаційних дослідженнях О. Ганжі [3], О. Коптевої [6], О. Михайлова [10], С. Поліщук [12], Т. Хмуриної [16], Г. Яворської [18] та ін.

**Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.** У теорії сучасного наукового знання виокремилися різні підходи до розуміння феномену «соціальна зрілість». Проте на нинішньому етапі розвитку педагогічної науки питання соціальної зрілості не набуло висвітлення в наукових дослідженнях.

**Мета статті** – здійснити історіографічний аналіз досліджень категорії «соціальна зрілість», виокремити ключові аспекти вивчення проблем у сучасній теорії наукового знання.

**Виклад основного матеріалу.** У Великій сучасній енциклопедії педагогіки «соціальна зрілість» визначається як рівень сформованості установок, знань, умінь і етичних якостей, що є достатнім для добровільного, умілого і відповідального виконання всієї сукупності соціальних ролей, властивих дорослому [11].

На думку М. Лебедика, поняття «соціальна зрілість особистості» співвідноситься з категоріями «соціалізація індивіда», «соціальність особистості» і «соціальний тип особи», який відображає конкретно-історичні і культурні умови розвитку суспільства і слугує еталоном тих соціальних якостей, які необхідно опанувати учням. Вчений вказує на те, що у процесі соціалізації формується і розвивається соціальність учня відповідно до «вимог»

і «цілей» суспільства, де соціальність припускає наявність колективності та загальних дій учнів, їх соціальних груп і колективів, які роблять їх здатними виступати суб'єктом суспільного виробництва, суб'єктом історії [7, с. 66]. Як зазначає М. Лебедик, «цілісність рівня соціальної зрілості учня й випускника досягається в процесі взаємодії трьох її елементів – соціального самовизначення, соціальної активності та соціальної відповідальності» [8, с. 118].

Заслужує на увагу солідний науковий доробок із проблеми дослідження В. Радула [13; 14; 15 та ін.]. На думку вченого, «соціальна зрілість – це певний ступінь розвитку особистості, який сприяє творчому освоєнню різних видів культури, а також створює можливість найефективніше приносити користь оточуючим своєю участю у різних видах діяльності» [14, с. 23]. В. Радул, досліджуючи проблему соціальної зрілості молодого вчителя, до її змісту включає активну життєву позицію, досягнення єдності виховання та самовиховання, прагнення самої особистості до якомога швидшого досягнення соціальної зрілості. Моделлю соціальної зрілості, на його думку, є взаємозв'язок самореалізації та соціальної відповідальності [13].

Дослідник вважає, що цілісний розвиток людини й поетапне формування її зрілості можливі за певних психолого-педагогічних умов: зміст освіти будується як людинознавство, відображає в освітніх галузях ставлення людини до світу, інших людей; виховний процес підпорядкований створенню життєвої стратегії стійкого розвитку особистості в нестабільних умовах функціонування суспільства, розв'язанню життєвих проблем вихованця під час його взаємодії з вихователем; технології навчання піднімаються на якісно новий, акмеологічний рівень, забезпечуючи успіх і високі досягнення в навчанні кожного учня; у школі створюється освітнє середовище, що сприяє успіху, творчості, досягненню високих результатів, коли престижно добре навчатися й працювати, дотримуватися морально-правових норм взаємодії педагогів і вихованців; взаємодія з батьками спрямована на поетапне формування їх як суб'єктів педагогічного процесу, що передбачає інформаційне забезпечення, залучення до шкільних заходів, участь у батьківських зборах, творчу співпрацю в позакласній і навчальній роботі.

За В. Радулом, соціальна зрілість як рівень розвитку особистості визначається всією сукупністю її діяльності. Залежно від сфери прояву соціальна зрілість є певною здатністю особистості до взаємодії з соціальним середовищем, що дає їй змогу посідати відповідне місце в структурі первинних утворень [13, с. 16].

Т. Комар, аналізуючи соціальну зрілість у контексті становлення професійної спрямованості особистості, доходить висновку, що соціальна зрі-

лість є однією з основних соціально зумовлених підструктур особистості, тому ми можемо стверджувати, що вона здійснює значний вплив на формування професійної спрямованості та професійної зрілості особистості, яка за своєю суттю також є результатом соціалізації особистості, навчання, виховання, особистісного та професійного становлення [5, с. 205].

О. Михайлов, досліджуючи проблему соціально-професійної зрілості майбутнього соціального педагога, робить висновок, що соціально-професійна зрілість не зумовлюється одними лише знаннями, уміннями та навичками щодо вільної орієнтації у професійній діяльності. Вона також передбачає професійну творчість, прагнення внести в професійну діяльність щось нове, оригінальне, власне [10, с. 27–28].

Г. Яворська, аналізуючи феномен «соціально-професійна зрілість», зазначає, що професійна зрілість як властивість особистості виступає основною психологічною передумовою професійної майстерності. Вона так само означає оволодіння професійною культурою (загальнозначущими уміннями, на основі яких виконуються вимоги професії). Як якість особистості, професійна зрілість дозволяє структурувати, регулювати і управляти внутрішньою і зовнішньою власною життєдіяльністю, зберігати психологічну рівновагу; передбачає стійку мотиваційно-ціннісну професійну спрямованість і соціальну готовність до виконання багатопрофільної соціально-педагогічної діяльності [19, с. 142].

У низці робіт О. Ганжі [2; 3] це поняття представлено як «якість розвитку особистості, вершину акме соціально-професійного розвитку, яка сприяє найбільш ефективному досягненню очікуваних позитивних результатів» [2, с. 18]. Залежно від сфери виявлення, підкреслює дослідниця, соціально-професійна зрілість є певною здатністю особистості до взаємодії із середовищем, що дозволяє їй посідати відповідне місце у структурі первинних утворень [2, с. 18].

Розглядаючи сутнісні характеристики соціально-професійної зрілості майбутніх соціальних педагогів, Т. Хмурина робить висновок, що соціально-професійна зрілість майбутнього соціального педагога є системним новоутворенням, яке складається під впливом інтегративної активності соціального педагога як індивіда, особистості і суб'єкта діяльності; цілеспрямованого процесу професійної соціально-педагогічної підготовки і соціально-педагогічних вимог професійної діяльності [15, с. 179].

У дослідженні О. Коптевої на підставі теоретичного аналізу, узагальнень і систематизації запропоновано сучасний підхід до формування якісних характеристик особистості, основою якого є особистісний компонент, пов'язаний з ідеями

соціально-професійної зрілості особистості. Соціально зрілість дослідниця розглядає як таку, що віддзеркалює рівень розуміння особистістю свого місця в суспільстві, межі відповідальності у виконанні своїх обов'язків і здійсненні вчинків, погляди й переконання та їх застосування в житті відповідно до засвоєних соціальних норм. На думку вченої, соціальна зрілість є «інтегральною характеристикою особистості, тому виражає певний якісний стан її розвитку, такий ступінь оволодіння людиною досвідом, що дозволяє їй виступати повноправним суб'єктом суспільно-практичної діяльності» [6, с. 4].

Я. Галета, розглядаючи соціальну зрілість особистості в умовах оновлення інформаційної культури суспільства, стверджує, що у педагогічних дослідженнях соціальну зрілість особистості вивчають у контексті теорії соціалізації, оскільки одним із пріоритетних завдань сучасної системи освіти є забезпечення ефективності протікання процесу соціалізації, а соціальна зрілість вважається результатом цього процесу [1, с. 201]. Поняття «соціальна зрілість особистості» є процесом і результатом впливу на особистість сукупності суспільних відносин, що призводять до становлення основних властивостей особистості, які принципово адекватно відбивають сутність сучасного суспільства. Наявність такого механізму дозволяє функціонувати системі зворотних зв'язків особистості і суспільства, що детермінуються рівнем розвитку суспільних відносин [1, с. 214].

**Висновки.** Отже, на основі аналізу наукових публікацій можна стверджувати, що у педагогічних дослідженнях соціальну зрілість особистості розглядають у контексті теорії соціалізації, оскільки одним із пріоритетних завдань сучасної системи освіти є забезпечення ефективності протікання процесу соціалізації, а соціальна зрілість вважається результатом цього процесу. Тому вважаємо, що результати роботи згаданих науковців разом з іншими джерелами є достатньою основою для проведення ґрунтовного історико-педагогічного дослідження з розвитку категорії «соціальна зрілість» у педагогічних працях. Подальшого розвитку набули аналіз і систематизація досліджень із цієї проблеми.

#### БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Галета Я.В. Соціальна зрілість особистості в умовах оновлення інформаційної культури суспільства: монографія. Харків: Мачулін, 2018. 392 с.
2. Ганжа О.В. Формування соціально-професійної зрілості майбутнього вчителя історії у навчально-виховному середовищі: автореф. дис. ... канд. пед. наук. Кіровоград, 2011. 21 с.
3. Ганжа О.В. Соціально-професійна зрілість майбутнього вчителя історії. Кіровоград: Центр оперативної поліграфії «Авангард», 2011. 78 с.

4. Гупан Н. Актуальні проблеми методології історико-педагогічних досліджень. Рідна школа. 2013. № 4/5. С. 53–56.
5. Комар Т.В. Соціальна зрілість особистості як чинник становлення професійної зрілості психолога. Проблеми сучасної психології. 2016. Вип. 34. С. 200–210.
6. Коптева О.М. Формування соціально-професійної зрілості учнів закладів професійно-технічної освіти: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Кропивницький, 2018. 230 с.
7. Лебедик Н.П. Индекс социальной зрелости ученика как показатель результативности воспитания. Воспитательная работа в школе. 2012. № 6. С. 66–71.
8. Лебедик Н.П. Роль учебных занятий в становлении социальной зрелости личности. Педагогическое образование. М.: МГПИ, 1991. № 4. С. 118–123.
9. Методологічні засади педагогічного дослідження: кол. монографія / за заг. ред. В.С. Курила, Є.М. Хрикова; Держ. закл. «Луган. Нац. ун-т імені Тараса Шевченка». Луганськ: вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2013. 248 с.
10. Михайлов О.В. Формування соціальної зрілості студентів економічного профілю: дис. ... канд. пед. наук. Кіровоград, 2000. 190 с.
11. Педагогика: Большая современная энциклопедия / сост. Е.С. Рапацевич. Минск: Соврем. слово, 2005. 720 с.
12. Поліщук С.П. Психологічні умови розвитку соціальної зрілості учнів вищого професійного училища: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07. Київ, 2007. 201 с.
13. Радул В.В. Соціально-педагогічна зрілість: монографія. Кіровоград: ПВЦ ТОВ «Імекс ЛТД», 2002. 248 с.
14. Радул В.В. Становлення соціальної зрілості молодого вчителя (теорія і практика): автореф. дис. ... док. пед. наук. К., 1998. 36 с.
15. Радул В.В. Соціальна зрілість особистості: монографія. Харків: Мачулін, 2017. 441 с.
16. Хмурина Т.О. Формування соціально-професійної зрілості майбутніх соціальних педагогів у вищих навчальних закладах: автореф. дис. ... канд. пед. наук. Тернопіль. 2014. 23 с.
17. Школьна М.С. Визначення сутності поняття «соціальна зрілість» у педагогіці. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Педагогіка, психологія, філософія. 2016. Вип. 253. С. 322–327.
18. Яворська Г.Х. Соціально-професійна зрілість курсантів вищих закладів освіти МВС України: монографія. Одеса: ПЛАСКЕ ЗАТ, 2005. 408 с.
19. Яворська Г.Х. Теоретичні та методичні засади формування соціально-професійної зрілості курсантів вищих навчальних закладів МВС України ): автореф. дис. ... док. пед. наук. К., 2006. 43 с.